

OGLEDALO RUT MÜLLER

Svi su ga primećivali, ali mu uglavnom nisu poklanjali pažnju. Obješeno na istočni zid u prostranom predsoblju, uokvireno masivnim jelovim okvirom s imitacijama kitnjastih kapitela obojenim u zeleno, gledalo me svaki dan blještavim pravokutnim okom. Samo mi je poneki prijatelj natuknuo da je zrcalo netko poklonio lipovačkom učitelju za vreme rata, nakon što se pljačkaši trgovca Müllera i imućnih jevrejskih kuća u gradu zadovoljiše luksuznim nameštajem, dragocjenostima i skupocjenim slikama.

Kao da ga moji prethodnici u učiteljskom stanu nikada nisu dirali ni pomicali. Rijetko su ga čistili. Po staklu se pojaviše žučkaste pjege a nerijetko bi i niti paučine zatreperile po gornjim uglovima. U starom, ruševnom učiteljskom stanu u Lipovcu teško je održavati čistoću stvari. Tako i ogledala.

Iako sam bezbroj puta stajao pred njim, brijući se, nikad do tog zimskog jutra ne začuh srebren djevojački glas koji me je dotaknuo iz njegove dubine. Ukućani još spavaju, vani zavija vjetar. Mračna okna na dugom hodniku iza mojih leđa šibaju grančice višnjeva stabla. Do dolaska ranog autobusa spremiću se, pomislim. U ostavi pored predsoblja cijuče miš. Sive cementne kocke pod mojim stopalima se razmekšavaju. Preobrazba oblika odraženih u ogledalu. Meke riječi izlaze u prostor.

Zaboravio si, kaže glas, svibanjsko svitanje što ti ga ispričah pješačeći do gimnazije. Ne znadoh dotad da jutro može nanijeti noć.

Znam da sam brijačem povukao tek prvi mahinalan potez od desnog uha prema bradi, načinivši na obrazu glatku čistu prugu. Bijah groteskna maska što se ogleda snenim očima. Sada prepoznah djetinjstvo i školske dane u glasu Rute. Govori mi tamnim očima, kosom, modrom haljinom, pregibima. Ne znam da stojim nepomičan. Glas me dugokose Rut premješta kroz vrijeme.

Nismo se ni podizali od stola, veli djevojčica. David se vrpeljio u mekoj kolijevci. Bijelo dječje buđenje. Ušli su bučno, psujući, zeleni vojnici. Kroz dućan. K nama, bez oca za koga su nam pričali da je već u Jasenovcu. Sjećaš li se kako sam ti pričala o kricima za koje ni ja dotad nisam znala da bljesnu do neba? Munja užasa iz duše kojoj okivaju život. Ostaviše pustoš. Podove bez sagova, gole zidove. U kola pred kućom što su ih vukli teški belgijski konji utovariše komade nameštaja.

A ti, Rut, kako si preživjela to svitanje mraka?

Bijah nagnuta nad kolijevku kao utjeha. Čudila sam se majci što stiša jauk kad se uvjeri da pljačkaši neće dirati dijete. Zrno nade za Davida. I mene. Kad me pomilovala po kosi nakon što se stiša tandrkanje vojničkih kola na zavoju ceste za grad, osjetih joj u dodiru drhtavu slutnju očeve logorske sudbine.

Bez prostora iza sebe, ne osjećah razdanjivanje što se naseljavalo po velikom predsoblju. Bijah s Rut iz ogledala. U njenu dvorištu je gospodin Müller s meni nepoznatim mladićima podizao *suku*. Radost *Sukota* drhtala je u čistom zraku. Trgovčeva kći i ja ulazili smo u kolibu pobožno, sa strahopoštovanjem, radujući se plavim krpicama neba što se vide između pomalo uvela granja.

Ti si mi prijateljica, velim.

To je zato što ti je kuća pored trgovine. Ja sam ti susjeda pa se igraš sa mnom. I ti si moj školski drug. Otac mi je pričao da mu je tvoj tata prijatelj. *Goj*, rekao je, ali i čovjek!

Posljednjih dana *Sukota* Rut mi u džep stavi šuškvu vrećicu svilenih bombona. Trčeci, razdragana, pored mene dade mi pred sinagogom neobičnu zastavicu. Bijelu, što je između plavih crta imala zlatnu zvijezdu.

Pitao bih Rut čiji glas izvire iz bezdna uspomene položene u ogledalo, živi li još s travanjским jutrom kad smo okupljeni uz glavnu cestu što teče kroz Lipovac na zamagljenom istočnom horizontu u čudu promatrali kolonu njemačkih vojnih kamiona, motocikla, krutih lica pod kacigama. I kad pomislih da je između nas provalija od godina, sudbinski most između mene i njene smrti, zatalasa se zeleni travnjak uz put, nadoh se između dječaka i djevojčica iz susjedstva, svejednako nastojeći da budem tik uz nasmijanu, plavokosu trgovčevu kći. Ispred nas uz grmljavinu namirisanu benzinskim parama juri motorizirana zmija tuđe vojske. Netko je rekao da vojnici vole kad se s uzdignutom rukom viče "Heil Hitler!". Ručice nam podiže naivnost i znatiželja. Iz kolone, u slivnik, bacahu neki odobrovoljeni Nijemci tvrd neobičan kolač. Stariji nam rekoše da je to bio cibok.

Kada je kolona otutnjala iza zapoljske šume, tratinom se rasu dječje šareno jato. Natječem se s nasmijanom Jevrejkom u preskakanju slivnika. Ledina miriše na proljeće i mladu travu. Marija i Ester, rođakinja susetke Rut, iz Zagreba, na čistoj, utrtoj stazi komadićkom krijepa crtaju "školu". Ivo i Marijan otrčaše po krpenu loptu. Kraj lipovačkog puta što se spušta prema državnoj cesti pršte usklici. Kliklavim smijehom odjekuje djetinjstvo.

Jutro je: 5,30. Pristigao je autobus kojim sam tog jutra trebao otputovati u grad. Šofer zatrubi dva-tri puta dajući zakašnjelim putnicima znak da požure. Razdanjuje se, ljubičasto jutro se uspelo na prozore hodnika. Iz kuhinje topao miris kave. Moja supruga pita za cigarete. Uobičajen početak dana. Jedan mi je obraz još uvijek prekriven osušenom sapunicom. Navlašim četkicu i ponavljam malopredašnji posao.

Već kasniš, dovikuje mi iz kuhinje Ana.

Požurujem s brijanjem, ali mi lice nekako mutno. Odras električne sijalice čini pjenu koju nanosim na obraz sivom. Prostor se zaljulja i ja samo što čelom ne takoh blisku Rut. Duga joj kosa uznemirena, oči radosne. Smiješi se široko, ljekovito. Mi smo gimnazijalci. Na livadi, pored željezničke pruge, sjedimo zadihani. Crvenim koricama Rutina herbarijuma promili neki mrav.

Izvadit ćemo je s korijenom, veli.

Sve, dakako, i list, i cvijet. Ima Richtmanka da zine od divljenja.

Znaš li onu igru s ivančicom, voli – ne voli?

Znam, rekoh, a ona svejedno poče tankim prstima pažljivo otkidati latice, uzbuđeno ponavljajući riječi igre u koju ne vjerujemo a ipak očekujemo da će na kraju ostati najdraži prezent, voli.

Poljubio si me prije no što otkinuh posljednju laticu.

Znao sam kako će završiti.

U III b su jučer dolazili neki iz policije. S direktorom. Razgovarali su s Wegom i Cicom Rosenspitz.

I?

Ništa. Esterini iz Zagreba pričaju da su mnoge đake odvodili na saslušanje. U Njemačkoj, veli majka, pohapsili su sve jevrejske trgovce. I profesore, doktore.

To je daleko, rekoh, sklanjajući joj pramen s čela.

U vlati kraj nas pade bogomoljka. Sraste sa zelenilom.

Mimikrija, reče Rut i zapita: Znaš li kako je zovu Jevreji? Ujak mi nekoć pričao kako je pročitao da je to kamila kralja Solomona.

Lijepo ime. Neobično.

Sjedili smo, otpozdravljajući vlakovima što jure niskim proljećem u nepoznato, uspravljali maštu sve do tajanstvene šetnje bijelih oblaka koji su razmekšavali tišinu.

Drugog sam jutra sjedio u autobusu što se neravnom lipovačkom cestom truckao vozeći u grad. Pramenje duhanskog dima leluja se nad glavama putnika, nad zijevanjem i nerazgovijetnim riječima škrtih dijaloga. Voze se nedospavane noći, neodagnat umor iz kostiju. Na usputnoj stanici uđe seljak, ispod čijeg se šešira razabiralo neobrijano lice i žmirkave oči. Otrese snijeg s kape i sjede pored mene.

Ne uspijevam mislima zastrijeti jučerašnju priču Rut Müller. Nas smo dvoje govorom ranjavali idiličan ugođaj uz potok Petrovac.

Ujak je odveden u logor. I svi njegovi. Neće nam više doći Ester.

Htio bih da je nasmijem, razvedrim, ali ne znam kako ni čime. Pričom nekom, utjehom? Osjećam da bi sve to djelovalo lažno, neuvjerljivo. Postidjeh se te ideje, u sebi.

Idemo, Rut. Bit će dobro. Možda i nije sve tako kako se priča.

Bojim se. Jako. Nešto se nevidljivo i grozno približavalo Lipovcu. Nisam ti do sada htjela reći da sam primijetila sašaptavanje u hodniku za velikog odmora. Šetala sam sa svojim iz razreda, a djevojke iz IIIb su se šutke zagledale, prestajale su razgovarati kad bismo prolazile pored njih.

Sjećanje prekide naglo kočenje. Autobus je stao pred spuštenom brkljom na prelazu preko željezničke pruge. Moj se susjed probudi, udarivši čelom u naslon sjedala ispred sebe.

"Što radi, boga mu njegovog. Je l' pijan?"

Kad je autobus nastavio s vožnjom, utonem u slike što su se rojile u mom ogledalu.

Na Šabat, svibnja 1942, mjesec je *ijar*, rekao bi gospodin Müller, Rut bijaše razdragana. Dobili su vijest da je otac u susjednom gradu na prisilnom radu, a ne u Jasenovcu i da će, izgleda, biti pušten kući. O rodbini u Zagrebu nisu, doduše, znali ništa, ali možda ni tamo neće biti tako zlo, kad, eto, puštaju oca.

Pomogla je majci pripremati *barhes*, skuhalà je i *ričet* koji nikako nije voljela. Mali se David već vrpeljio oko stola, uredno odjeven, mirisan od čistoće, i Rut

potrese svečani mir koji nastade kad mati paleći svijeće zače blagoslov: Baruh ata Adonaj... da je otac kod kuće, zagrijao bi je njegov "Git Šabes".

Bijaše to zadnji *erev Šabat* obitelji Müller. I ne kucajući na vrata, u sobu upadoše trojica vojnika. Majka se sledi. David je, ne razumijevajući ništa, gledao zveckavo oružje i čudnu odoru došljaka.

"Gospodo, imamo nalog da..." U Rut se zače ledena kocka. To je došla njihova smrt.

Gospodin Müller se nikad nije vratio, kako su mislili. Dućan Müllerovih je opustošen, ulazna vrata zapečaćena. Ovamo se nikada neće vratiti nitko živ, iako su neki mještani govorili da se samo treba obaviti neka istraga.

Kada je neki od pljačkaša skinuo sa zida ogledalo, omotao ga somotnim prekrivačem za krevet, da se ne ošteti, kako ga je odnio, ne zna se. Da li je to bilo još dok su odvodili trgovca Müllera i samo dio pokušaja, je li to, možda, bio onaj golemi zavežljaj u krilu pijanog vojnika što se drmusao, pjevušeći prostačku pjesmu, leđima oslonjen na kočijaša, ili je to bilo kad su odveli cijelu obitelj?

Minule su godine. Odselio sam iz ruševnog učiteljskog stana u Lipovcu i nastanio se u gradu u kojem sam nekoć s Rut pohađao gimnaziju. Ogledalo sam postavio u novi stan. Dogada se da zastanem pred njim i dugo gledam uspravnu pačetvorinu njegova stakla posutu žutim mrljama starosti. Još uvijek je u dobrom stanju. Zeleni okvir od jelovine otima se vremenu. Postolja njegovih ukrasnih stupića su čvrsta, žljebovi na njima čisti i oštri, a kapiteli, neobična imitacija korinskog stila nekog nepoznatog stolara, još su i danas neoštećenih ukrasa. Ogledalo Müllerovih postavio sam u radnu sobu.

Tu skoro pisah priču u kojoj sam razabrao san i djetinjstvo. Očima diram stvari, knjige, papir pred sobom.

Iz ogledala me zove Rut. U staklu je polje potopljeno u zeleni beskraj, proljeće, cvijetni nisan. Blijedoružičasto nebo, bez oblaka. A Rut zelena. I haljina što joj leprša oko vitka tijela, i ruke, kosa iz koje miriše zeleni vjetar, oči, i smijeh kojim otvara pupoljke vrba uz Petrovac. Ne zove me, ne znam da li me vidi. Put kojim trči, vedra, srastao je s njom zelenom, s travom, pticama raspjevanim. Ljudim se u ogledalu sa zelenim nagovještajima vremena bez boli.

Tišina je bila tako duboka da sam se jedva vratio životu okolnih predmeta. Šutljive poze nameštaja u mutnom svijetlu uza zidove. Kroz prozor vidim bijeli uštap.

Da li sam usnio s glavom oslonjenom na prekrížene ruke na radnom stolu? Listovi papira u neredu, dvije–tri knjige otvorene na još nepročitanim stranama. Ljetnja se noć smrkava. Ugašen je mjesec. Okrenuh se ogledalu. U njegovu staklu sijekaju srebrne munje. Nema grmljavine. Čini mi se da sam dugo gledao u tu uokvirenu nepomičnost. A onda poče južni vjetar. Lagan pa sve jači. Nevidljiva Rut pjeva. Oko nje niče sunčani obzor, bubre sjemenke trave i cvijeća. I kao nekad na izletu za *Lag baomer*, kad joj nije polazilo za rukom da odapne strelicu s luka onako spretno kako to činjahu dječaci, pa bi svoju nespretnost nadomjestila radošću i smijehom, tako i sad njena pjesma postaje veselija, razlijeva se prostorom. A iz udoline, iza pjeskovitih žutih brežuljaka počese izvirati ljudi, žene, djeca. Tamo su godinama liječili svoju patnju. Sad okreću leđa vjekovnoj gošći, smrti. Oko razigrane Rut raste narod.

Sporo sam se vraćao u stvarnost. Upalim luster i blještavilo njegovih žarulja izoštri oblike.

Što da radim s ogledalom? Diram njegov okvir urešen raskošnim drvorezom, gledam se u njegovu prostoru. Dati ga nekom, značilo bi odreći se dijela života, punog smrti i ljubavi. Uništiti ga ili preurediti: poledinu stakla premazati novim slojem žive, izraditi nov, suvremeni okvir, bilo bi ravno odricanju od sna i od Rut Müller, izrasle u postojanje.

Opet se na noćnom nebu između razderanih oblaka pojavio pun mjesec. Odlazim u postelju. Sjutra će me dočekati ogledalo. Počet će novo jevrejsko poglavlje.

1988.